

Др Најица Љ. Деретић, доцент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
N.Deretic@pf.uns.ac.rs

РИМСКО *IUS LIBERORUM* У КОНТЕКСТУ ДАНАШЊЕ ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ ДРЖАВЕ СРБИЈЕ¹

Сажетак: *Право по основу деце (ius liberorum)* које подразумева обавезу рађања у браку, склопљеном по правним прописима – први пут је дефинисано у време владавине императора Августуса. Он доноси „кадукарне законе“ као специфичан одговор римске државе на својшће опадање морала и породичних вредности у Риму. Крајњи циљ „кадукарних закона“ императора Августуса је био демографски и исти се није могао постићи без доношења низа норми, које су залазиле у бројне домене права и живота, ограничавајући личну слободу појединца у интересу виших циљева.

„Право по основу деце“ бар као идеја, надживело је Римску империју, доживљавајући различите трансформације. И поред тога, што је ово право било формално укинuto у време владавине Константина, имало је утицаја на правни и друштвени живот каснијих европских држава. И Влада Републике Србије, преко свој надлежног министарства се определила за мере подстицања рађања деце и одговарајућих привилегија мајкама и породицама са више деце. Тиме би требало да се ублажи демографски проблем у држави Србији. У овим мерама се може наћи линија повезивања са римским *ius liberorum* јер крајњи циљ и кадукарних закона био је демографски. Данас је заузет веома флексибилан став у погледу прописа којима се ограничавају личне слободе појединаца зарад виших интереса (ојсманка државе). То и не треба да чуди када се зна да право родитеља по основу рођења деце, данас има различиту конотацију. Уместо назива „право по основу деце“, данас се то назива „надокнадом“ која припада родитељима који се одлуче за пошомство. Надокнаду даје држава, којој је у интересу да рађање деце, доведе до заустављања негативних демографских трендова у држави Србији.

¹ Рад је посвећен Пројекту „Биомедицина и заштите животне средине“ који финансира Министарство Републике Србије

Нема само назив *ius liberorum* другачију конојацију већ се данас и појам „родитеља“ разликује. У римском друштву родитељ је могао бити само отац, док се данас ипак појам ииче оба родитеља, како оца, ипак и мајке. Оишло се даље, ипак данас „родитељи“ могу бити како два мушкарца (којима ће деце родити „сурогат“ мајка) ипак и две жене (од којих ће се једна одлучити за ванмелесну олодњу како би родила деце).

Кључне речи: деца, оишанак државе, виши циљ, привилегије, лична слобода, сивоа напалишета.

УВОД

Опште је познато да је од најранијих дана људске историје, породица темељ сваког друштва, чију стабилност чине деца (рођена у тој породици или усвојена); у њиховом подизању налази се темељ материјне и моралне трајности државе. У супротном, прети изумирање како породице, тако и саме државе у целини. Да су брачна деца доносила Римљанима многобројне погодности и привилегије, доказује управо римска установа *ius liberorum*, као скуп привилегија за родитеље по основу деце. Корене овог права налазимо још у првим данима ступања Римљана на историјску позорницу (у време краљева), али је оно први пут јасно дефинисано у принципату, кроз тзв. „кадукарно законодавство“ императора Августа. Август је, као мудар владар, добро знао да је породица са децом стуб сваког друштва и да треба наћи начина, па ако треба и натерати појединце да нешто учине за општу ствар – за очување и просперитет римске државе. Имати што више деце значило је богатство једне државе – јер је то било у складу са *virtus* (врлином) на који се гледало као најбитнији основ римског друштва у стварању и трајању Римске империје. „*Virtus aeterna in tempora durat* – врлина вечито траје“ говорили су стари Римљани, док су „нови“ Римљани из времена Августа говорили „*Virtus post nummos* – паре па врлина“. Да би спасио породични морал који је био поражен новим погледима на живот, Август је законским путем санкционисао целибат (неженство) и бракове без деце (*orbi*) који су у време његове владавине, све бројнији.

Последњих година се и Република Србија озбиљно суочава са драматичном демографском сликом где је стопа смртности већа од стопе рађања. Флагрантна депопулизација земље (смањење становништва) озбиљно прети да угрози опстанак наше државе која је иначе у зачељу европских држава по броју рођене деце; постајемо старачко друштво. Поред ниске стопе natalитета, сведоци смо и високе стопе иселјавања младих људи, без којих нема повећања natalитета.

1. ПОПУЛАЦИОНА ПОЛИТИКА РИМСКЕ ДРЖАВЕ

У време када је римска држава била у настајању, због економског напретка државе, а и касније, када је римска држава била у највећем успону, дуго није било никоме допуштено да се одрекне исконске обавезе да има децу и да се ожени. Римљани су од најранијих дана штитили дете још док је у мајчиној утроби о чему сведочи посебан старатељ (*curator ventris*).² Имати што више деце значило је богатство римске државе. Такво понашање је омогућило Римљанима да од малог броја на почетку – негујући брак и рађајући децу – бројчано надмаше све тадашње народе. „Има података да је Рим у време *pax romana* био бројчано, први прави велеград у историји (имао је близу милион становника) и ниједан други град задуго није могао да му конкурише (осим Константинопоља, који је производ исте цивилизације). Лондон ће тек 1811. године имати милион и триста хиљада становника“.³ Та ситуација ће се драстично променити услед политичке и економске кризе која је захватила римску државу и која ће довести до коначне пропасти римске државе.⁴

1.1. Популациона политика Рима у периоду краљевства

У периоду који познаје облик организовања људи кроз генс, временом ће се догодити да генс као производна и политичка зеједница почиње да губи на важности. Распадом генса настаје консорцијум као породична задруга старог римског друштва који се јавља у два облика: најпре као породична заједница агната, а потом као породична заједница крвних сродника као производна јединица, с приватном својином над средствима за производњу. С обзиром да је имовина редовни пратилац породице, требало је обезбедити субјекат који ће продужити име породице и сачувати њену имовину. Посебно, због паганског веровања да је велика несрећа за једну породицу уколико би иста изумрла. Иако у Улпијановим Регулама стоји начелни став да су старешине својих породица како „отац породице, тако и мајка породице“,⁵ појам „родитеља“ (*parens*) дуго се у римској историји односио само на претка мушког потомка (отац, деда, прадеда), из разлога што су само они могли стајати на чело породице, тј. само су они могли имати улогу *pater familias*-а, који има очинску власт (*patria potestas*). У римском патријархалном друштву,

² Мирослав Милошевић, *Римско право*, Београд 2005, 85.

³ Обрад Станојевић, *Римско право*, Београд 2007, 69.

⁴ „Вид.“ Наташа Деретић, „Кратак осврт на решавање демографских проблема у Римској држави“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2009, 413-435.

⁵ *Ulpianus Reg. IV,1: Sui iuris sunt familiarum suarum, id est pater familiae, itemque mater familiae.* „Нав. према“: *Књига Регула*, превод А. Ромац, 1987,31.

мајка није имала статус родитеља, иако је важило правило да је „мајку увек могуће поуздано утврдити“,⁶ за разлику од оца за кога су биле предвиђене само неке претпоставке, као што је она, да се свако дете које је родила уда-та жена сматра сином или кћерком њеног мужа, док се не докаже супротно – „отац је онај на кога указује брак“.⁷

Од најранијих дана у римском друштву обичај је био да се недостатак природне регенерације једне породице, којој прети изумирање, надокнади вештачком регенерацијом – усвојењем. Тим путем се установљавала очинска власт како над страним лицем (над туђим дететом) што се звало *adoptio*, тако и над особом која је лице свог права (*adrogatio*). Колики је значај придаван усвојењу јасно је из праксе да је о томе консултована шира друштвена заједница (скупштина), а не само породица; усвојење је дозвољавано само ономе ко није имао брачних потомака и ко их с обзиром на године старости, вероватно више није ни могао добити.

У периоду краљевства, питања из породичног права регулисана су поред обичаја и тзв. „краљевским законима“. О томе нам пружа доказ Дионисије који говорећи о Ромуловим законима каже: „Ромул је оцу предао потпуну власт над сином и то доживотно; „право живота и смрти“ (*ius vitae ac necis*) допуштало му је да сина баци у тамницу, да га избаци из породице, да га везаног принуди на пољопривредне радове или да га убије...Такође је оцу било допуштено да прода сина...шта више, отац је све до треће продаје стицао све оно што би син зарадио...после треће продаје син се ослобађао оца.“⁸ Ромулу се такође приписује још једна одредба из краљевских закона која се тиче прихватања и излагања тек рођене деце. Тако је отац породице (*pater familias*) по свом нахођењу одлучивао да ли ће признати децу коју му је његова жена, или жене његових синова родила, или ће их изложити ван куће (на форуму), препуштајући их ономе ко жели да их узме.⁹ Изражујући их ван куће, осуђивао их је на смрт или у најбољем случају, на ропство.¹⁰ Временом је очинска власт ипак сведена у неке оквире, тако што је Ромул одредио да је отац дужан да прихвати сву мушко рођену децу и прворођену кћи, изузев „наказне деце“.¹¹ На крају је родитељско право потпуно кориговано у смислу да је отац породице морао да прихвати сву децу рођену у његовој породици чиме је коначно ограничена евентуална самовоља оца. Да је и држава била

⁶ D. 2,4,5.: „... mater semper certa est“.

⁷ D. 2,4,5... „pater vero is est quem nuptiae demonstrant „,

⁸ Dionisiys, *Antiquitates Romane II*, 26,27.

⁹ „Вид.“ Наташа Деретић, „Да ли је право излагања и продаје деце (*ius exponendi*) ван-временска категорија“. *Зборник радова Правног факултета у Косовској Митровици*, 2015, 475-486.

¹⁰ Пјер Гримал, *Римска цивилизација*, Београд 1969, 109.

¹¹ Dionisiys, II, 15, 2.

заинтересована за мушко потомство, гледајући у њима ратнике, доказ је и одредба, наводно донета у време краља Тула Хостилија, „којом се пружа државна помоћ оцу коме се роде три сина: помоћ се огледала у томе што је таквом оцу из јавних средстава издавана хранарина све до пунолетства деце“.¹²

1.2. Популациона политика Рима у периоду републике

Време републике, романисти уобичајено описују као период од пет векова у коме су се десиле најдубље промене у територији, друштвеној структури, државном уређењу, привреди и посебно моралу тадашњег друштва.¹³ После великог територијалног ширења и унутрашњих сукоба, напушта се полако стара структура власти наслеђена из времена када је Рим био само *polis* (град). Политичари с почетка републике су били „Римљани старог кова, конзервативних погледа и строгих моралних начела“.¹⁴ Они о држави брину као о својој породици. Заснивали су породице са честитим и моралним женама о чему сведоче записи о њиховим супругама, типа жене као Корнелија, мајка браће Граха, која када је трговац покушао да јој прода драго камење, показала на своје синове и рекла: „ово су моји драгуљи“. Таква честитост и морални живот угледних људи постаће од правила – изузетак, како је одмицао период републике. Римско друштво ће све више постајати корумпирано друштво.¹⁵ Корупција је захватила све поре друштва, чиме су доведене у питање темељне вредности старог римског друштва.¹⁶ Римско друштво доживљава корените промене и веома динамичне преображаје не само у економској, већ и у широј друштвеној структури; то је између осталог имало за последицу и промењене односе у породици. Уместо старог патријархалног начина живота, где се држало до „образа и части“ на сцену полако ступају друге вредности.

Временом се напушта старо поимање породице, која треба да буде стуб сваког друштва и у којој је требало да буде што више деце, јер су деца богатство једне државе. Сада се богатство тражи у материјалним стварима; оне чине људе моћним и утицајним, а не деца. Првобитна искључива и доминантна улога шефа породице према свим члановима своје породице, па и деци, временом се свела на равноправан, толерантан и изнад свега моралан однос. Слабљење власти шефа породице током републике, имало је за последицу

¹² Анте Ромац, *Извори римског права*, Загреб 1973, 14: Dionisiys, 3, 22, 10: *Lex lata est... iubens si cui trigemini nascerentur filii, ei de publico alimenta ad pubertatem usque suppeditari.*

¹³ О. Станојевић, 39.

¹⁴ Драгомир Стојчевић, Анте Ромац, *Dicta et regulae iuris*, Београд 1984, 560.

¹⁵ „Вид.“ Наташа Деретић, „Суптилна и неодољива примамљивост корупције у политичким круговима Рима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2017, 767-790.

¹⁶ Reinhard Cimmermann (Цимерман), *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Traditions*, Oxford – Cape Town 1995, 651.

да је најпре било ограничено право на одбацивање новорођенчади, да би на крају било и укинато. Водило се рачуна и о томе да ли се дете родило у брачној заједници или у ванбрачној. Тако, закон не признаје да је дете зачато у законитом браку уколико се роди у једанаестом месецу након смрти свог оца, јер Закон XII таблица у ставу 4. стриктно прописује да се дете може родити у десетом али не у једанаестом месецу после мужевљеве смрти. Тиме се на њега није могло применити начело: „*Infans conceptus pro iam nato habetur*“, установа „зачетог, а нерођеног детета“ које се имало сматрати рођеним уколико се роди у десетом месецу после смрти оца.

1.3. Популациона политика Рима у принципату

Након дугогодишњих грађанских ратова с императором Августом отпочиње „период унутрашњег мира и просперитета“ („*paх romana*“ – римски мир у трајању од два века); то је период у знаку привредног и културног напретка. У време када Римљани постају господари света, дешавају се значајне промене у укупним друштвеним односима. Од града државе (полиса) створено је царство. Процес гомилања великог богатства и великог броја робова у рукама појединаца, започет крајем републике, окончан је у принципату. Породице се све више богате; прихватају се нови обичаји који ће временом потпуно заменити старе обичаје; нове навике све више воде у разват и неморал. Слаби породична чврстина и строгост породичног морала. Стара религија губи утицај, рађају се нови погледи на свет који је изнедрио до тада непознату религију која је била нова и није још загосподарила светом – хришћанство.

Римско становништво је у време Августа преполовљено, не само због минулог грађанског рата већ и због економске кризе. Људи су се нерадо одлучивали на заснивање породице, лишавали се свесно потомства, а тиме онемогућавали природну регенерацију друштва. „Читави делови Царства, нарочито они изложени упадима непријатеља су опустели. Опадање броја становника више је погодило град него село. Археолози су открили да су крајем трећег века неки градови спали на територију која није износила ни десети део некадашњег градског подручја.“¹⁷ Посебно су биле угрожене породице најбогатијих Римљана, слободно рођених, који су плашећи се за своје богатство, нерадо закључивали бракове и тако остајали без легитимних наследника. Из тих виших слојева римског друштва регрутован је владајући кадар, помоћу кога је император Август обезбеђивао доминацију „чистокрвних“ Римљана над конгломератом различитих народа који су ушли у састав Римског царства. Управо тој Августовој „узданици“ претило је изумирање. Држава, односно император Август је приморан да интервенише јер се сма-

¹⁷ О. Станојевић, 88.

трало да јавне послове не могу достојно обављати „морално пропала и окаљана лица“, а таква су она лица која се нису могла назвати нечијим мужем или оцем.¹⁸ Август доноси законе којима је хтео да подстакне имућне становнике Рима на склапање бракова и рађање деце. То су тзв. „кадукарни закони“ у који улазе: *Lex Iulia de adulteriis* – Закон о прељуби; *Lex Iulia et Papia Poppaea* – Закон о рађању потомства и *Lex Iulia de maritandis ordinibus* који се бави превасходно браком. Август је тако законским путем санкционисао целибат (неженство) и бракове без деце (*orbi*) који су све више узимали маха. Доношењем наведених закона превасходно се желело подизање угледа и достојанства брака, па је у том смислу проглашено закључење брака за примарну обавезу сваког Римљанина из виших слојева друштва. Желео се морални препород друштва, али „римској морално пропалој и телесно деградираној нацији више није било лека“.¹⁹

Законом *Lex Iulia et Papia Poppaea*, Август је желео да повећа број брачне деце, али не број брачне деце „обичних смртника“ већ брачне деце припадника највиших слојева римског друштва. Зато њима упућује прекоре; без милости и сажалења позива се на њихов недостатак патриотизма и њихов егоизам, тражећи чак да уколико не промене своје понашање, буду подведени под иста правила која важе за Весталке. Када апеловање на разум и срца богатих Римљана није уродило плодом, Август је законским путем наметнуо закључење брака и рађање легитимних наследника у што већем броју. Свестан да ће бити изигравања закона, фаворизовао је потказиваче, обећавајући им високе награде По тврђењу Тацита, ти нови чувари закона „потказивачи“, ревносно су пријављивали имања власника без наследника, имања људи који нису имали права родитеља зато што су остали без деце, тако да су многи имућни Римљани у Риму и у Италији, својим имањем платили њихову похлепу.²⁰

Колико је Август био окупиран идејом да натера Римљане да се повињују одредбама наведеног закона, можда најсликовитије показује пример који је од Касија преузео историчар Омо. Император Август је у једном од својих говора на Форуму, окупљене Римљане претходно поделио на две групе: малобројне очеве породица с једне, и нежење у импозантном броју, с друге стране. Након хвалоспева очевима фамилија што су се покорили његовим законима и што су „увећали домовину нараштајем грађана, чиме су осигурали Римљанима дуги низ потомака“, обратио се прекорним речима, другој групи окупљених грађана: „Осећам чудну неугодност према вама које не

¹⁸ Глигорије Гершић, *Систем римскога приватнога права*, Београд 1882, 214.

¹⁹ Драгољуб Аранђеловић, *Расправа из приватног права – Један римски закон прописив майорих момака*, Београд 1913, 159.

²⁰ Тацит, *Анали*, III, 28. (Publije Cornelije Tacit, *Ab excessu divi Augusti – Annales*), Превод, Љ. Црепајац, Београд, 1970).

знам како да назовем. Људи? Ви не чините ниједно људско дело. Грађани? Уколико би то било вама препуштено, ви би сте град оставили да пропадне. Римљани? Ви што се трудите да то уништите. Али ко год ви били, какво год било име којим бисте хтели да будете названи, мени се неће смањити једно изузетно осећање.. „²¹

То задирање у личне слободе појединаца, наишло је на велики отпор. Владајући слој римског друштва тога доба није био дорастао задатку који је пред њим постављен. Сувише су били окренути себи и својим личним задовољствима, да би размишљали о општем интересу. Нова генерација Римљана битно се разликовала од Римљана из времена Републике који су суштину брака видели у потомству. Да је тако, јасно произилази из одговора римског грађанина који на питање цензора при закључењу брака, одговара „*Uxorem ne liberorum procreandorum habes*“ – женим се да бих имао деце; тек након добијања потврдног одговора, цензор је признавао брак легитимним (*matrimonium iustum*).²²

Иако постоји од најранијих дана, „први пут на изричит законски начин, у интересу одржавања друштва, дефинише се *ius liberorum* (право по основу деце) које подразумева рађање деце у браку склопљеном према прописима закона“.²³ Очито је, да је циљ ове установе повећање natalитета уз фаворизовање законите заједнице. Ванбрачна заједница (*concupinat*), иако толерирана, није омогућавала ванбрачној деци да утичу на статус родитеља; само су изузетно мајци, уколико је спадала у категорију „часних“ либертинки (ослобођеница), која је била конкубина патрона, признаван *ius liberorum*. Ослобођеник Латин је могао да стекне римско грађанство, уколико би, уз друге услове доказао да се оженио ради деце и докаже пред патроном или управником провинције да има дете од године дана старости.²⁴

Право по основу деце (*ius liberorum*) се у римској држави могло стећи, али је могло бити и додељено заслужним појединцима, од стране сената или императора. Са праксом доделе *ius liberorum*-а почело се већ у доба Августа. Стицање и додела *ius liberorum*-а је представљало изузетно велику привилегију из разлога што су права која су се стицала по основу родитељства, односно, по основу потомства, имала одраз на неколико области. У области *тутелорства* – с обзиром да је жена након пунолетства и даље била под туторством (*tutela mulierum*), од ње се захтевало да има децу како би била ослобођена од туторства.²⁵ Да би стекла ову привилегију слободно рођена жена

²¹ „Нав. према“: Leon Homo (Омо), *Problems sociax de Judis ed d'a prezent*, Париз 1922, 250.

²² Гај Светоније Транквил, *Дванаест римских царева – Јулије Цезар*, Београд 2003, 52.

²³ „Вид“: Мила Јовановић, *Августово брачно законодавство (кадукарни закони)*, необјављена докторска дисертација, Београд, 1994.

²⁴ *Gaius, Inst. I*, 29.

²⁵ *Gaius, Inst. I*, 145.

(*ingenua*) морала је да роди троје деце, а ослобођеница (*libertina*) четворо деце.²⁶

У области наслеђивања – као награду за ожењене људе и за очеве фамилија, *Lex Iulia et Papia Poppaea* је одредио да све што је у једном тестаменту завештано неожењеним и неударним лицима – припада у тестаменту споменим наследницима или легатарима који имају децу; а ако таквих нема, онда држави.²⁷ У погледу међусобног наслеђивања супружника, Улпијан у *Реџулама* наводи да је једно заједничко дете било довољно супружницима за стицање пуне *capacitas* у међусобним односима.²⁸ Супружници који нису имали деце, могли су да наследе само половину наслеђа. У периоду принципата, мајке којима је било признато *ius liberorum*, нису само ослобађане турсорства, већ су стицале и могућност да наследе своју децу.²⁹

И у области обављања државних функција – *ius liberorum* је био од значаја јер је омогућавао мушкарцима заузимање највиших јавних функција. Ко ће бити конзул или гувернер провинције, није зависило само од тога ко је старији или чувенији по пореклу, већ и од тога да ли спада у категорију *patres*; да ли је потенцијални претендент на високу функцију ожењен и има брачну децу. Многи римски писци, међу њима и Светоније, пружају доказе о томе да је Август очеве породица често хвалио и новчано награђивао.³⁰ При томе, предност су имали они са више деце над кандидатима са мањим бројем деце; односно, предност је давана оном са једним дететом од оног ко деце уопште нема.³¹ Да се није увек тражио услов – већи број деце, може нам као доказ послужити често цитирана Гајева реченица: „да није без деце (*sine liberis*) онај ко једног сина или кћер има“.³²

Отац са *ius liberorum* по Августовом брачном законодавству, могао се ослободити неких јавних обавеза (*excusatio*), укључивши и обављање турсорства. Тако, римски грађанин који је живео у Риму, уколико је имао троје деце, ослобађан је од тзв. *munera publica* (јавне дужности да буде турсор); ако је живео у Италији или провинцији требало је да има четворо деце.³³

²⁶ *Paulus, Sent.* 4, 9, 1

²⁷ Д. Аранђеловић, 157.

²⁸ *Ulpianus, Reg.* 16, 1a.

²⁹ У време владавине Хадријана донет је *Senatus consultum Tertulianum* који представља почетак реформи *ius liberorum*-а. Тиме је измењено дотадашње правило да је мајка могла да наследи своју децу само ако је између њих постојала агнатска веза, тј. ако су били подређени једној очинској власти. Јустинијан је на крају укинуо услов да мајка мора да има *ius liberorum* да би наследила своју децу. „Нав. према“: А. Ромац, *Речник римског права*, Загреб 1975, 507.

³⁰ Светоније, *Августус*, 46.

³¹ Гај Плиније Млађи, *Писма* (превод: А. Вилхар, Београд 1982, VII, 16).

³² D. 59, 16, 148.

³³ А. Ромац, 507.

Ius liberorum као скуп привилегија могао је бити додељен и некоме ко нема деце или их нема у довољном броју (троје, односно четворо).³⁴ Прва особа којој је било дозвољено то право, претпоставља се, била је управо Августова супруга, Ливија која није имала са њим деце.³⁵ Сенат јој је доделио поменуто право не само због тога што су је уважавали, већ према неким тврдњама, више из жеље да се додворе Августу.

Августов наследник Тиберије (14-37. год. н.е.) видевши да су „потказивачи“ из времена Августа право зло за државу, одлучује се да коцком изабере пет бивших конзула и исто толико цензора, са задатком да спрече исфорсирану примену закона. Уноси неке новине, али по тврђењу Тацита, Тиберије прекида са Августовом праксом помагања очева се више деце, који су му се обраћали за помоћ.³⁶ Као пример да је касније опет додељиван *ius liberorum*, у изворима се наводи Клаудијево награђивање жена које су градиле бродове; њима је додељивано поменуто право независно од тога да ли су удате или не.³⁷ Након владавине Клаудија нема поузданих података о индивидуалном додељивању *ius liberorum*-а. Плиније Млађи сведочи о додели *ius liberorum*-а у доба владавине Трајана (98-117. год. н.е.). Као пример, да је привилегија права родитеља са троје деце (која је била основ за додељивање високих државних функција) могла бити и додељена, може да послужи и пракса цара Трајана: он је то право доделио Плинију Млађем и Светонију Транквилу који су заузимали високе положаје у држави.³⁸ У време владавине Хадријана (117-138. год. н. е.) донета је конституција (*SC Tertulianum*) којом се жени допушта, да под одређеним условима, уколико има троје, или четворо деце, може да буде интестатски наследник својој деци. Паул у вези са овим сенатским мишљењем каже да „*ius liberorum* има мајка која троје деце има, или их је имала, као и она која нити их је имала нити их има; има их ако су деца жива, нема их ако их је изгубила; а нема их нити их је имала она која је царском милошћу поменуто право стекла“.³⁹

³⁴ Dion Cassius, *Historia Romanum*, 55,2,5-6. – пружа податке из којих произилази да се *ius liberorum* могао доделити и мушкарцима и женама, поједином лицу или групи лица, трајно или привремено, милошћу (*in via gratiosa*) сената, односно императора.

³⁵ Ливија је имала два сина из претходног брака; са Августом није имала деце (ако се изузме њихово заједничко дете које је рано умрло). Август је из претходног брака (са Скрибонијом) имао само једно дете, Јулију, коју је удавао три пута и при томе усвајао унуче. Август је уз једну закониту кћер имао и два усвојеника, Гаја и Луција (децу Јулије и Агрипе). Тиме је био испуњен формални услов да има троје деце да би био на власти. Иако је то било без значаја с обзиром да је император био изнад закона. „Нав. према“. Светоније, Август, 63.

³⁶ Тацит, *Анали*, III, 28.

³⁷ Светоније, *Клаудије*, 19.

³⁸ Плиније Млађи, *Листа*, 2,13,8.

³⁹ *Paulus, Sent.* 4,9,9.

1.4. Популациона политика Рима у доминату

Идеја „права по основу деце“ доживљава различиту трансформацију и у посткласичном периоду. Први хришћански цар Константин, доласком на власт (324-337. год. н.е.) генерално укида санкције за неожењене и супружнике без деце и свим лицима признаје *ius liberorum*, без обзира који су статус та лица имала у друштву и без обзира на број деце.⁴⁰ Тиме и даље није било коначно решено питање *ius liberorum*-а, с обзиром на чињеницу да се у изворима могу пронаћи подаци који говоре о томе како су императору и након 320. године упућиване молбе за доделу *ius liberorum*-а. Тако су Хонорије и Теодосије, 410. године донели конституцију *De iure liberorum* којом су, између осталог, укинули *ius liberorum* у форми да га свима додељују.⁴¹ Поменути конституцију је преузео и Јустинијан,⁴² који приступа укидању скоро свих преосталих ограничења у брачним односима, које су увели кадукарни закони. Тако, део Јустинијанове кодификације под називом *Codex*, садржи конституцију којом се укида обавеза давања одобрења од стране императора за брак са бившим глумицама.⁴³ Поменутом конституцијом Јустинијан већини жена ниског ранга допушта брак са припадницима виших слојева,⁴⁴ при чему забрана и даље важи за проститутке.⁴⁵ Уводни део *Novellae* садржи и две конституције које су у вези са брачним забранама: прва конституција допушта брак сенаторском реду оба пола са ослобођеницима (*Nov. 78,3*) и друга конституција женама ниског ранга допушта брак са припадницима виших слојева друштва (*Nov. 117, 6*).

2. РИМСКО *IUS LIBERORUM* У КОНТЕКСТУ ДАНАШЊЕ ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ ДРЖАВЕ СРБИЈЕ

Моћне Римске империје нема одавно, али и данас свако озбиљан је свестан да је рађање деце и њихово подизање, темељ „материјалне и моралне трајности државе“. Рађање деце је и данас ланчани процес који повлачи за собом и питање опстанка брака и породице, а тиме и читавог друштва. Иако се зна да је репродукција становништва од великог значаја за демографски

⁴⁰ Посебном конституцијом из 320. године н. е. (*C. Th. VIII., 16, 1: De infirmandis celibatus et orbitatus*) било је предвиђено да „они којима је по старом праву, као неожењенима закон претио казнама, да буду слободни и да тако живе и да се помогну убрајањем у оне који су брак склопили, те да сви једнако стекну положај какав заслужују“.

⁴¹ *C. Th. VIII., 17, 3.*

⁴² *C. 8, 58(59), 1, 2.*

⁴³ *C. 1, 4, 33, 2; C. 5, 4, 29).*

⁴⁴ *C. 1, 4, 33, 2.*

⁴⁵ *C. 5, 4, 15.*

развој једне земље, данас је рађање деце далеко испод потреба простог обнављања становништва (не обезбеђује се ни проста репродукција). С једне стране су људи који не желе брак, нису за никакво „везивање“, и с друге стране, све чешћа појава су бракови без деце, самохране мајке, очеви са децом без супруге, сурогат мајке. Такав тренд у свету налазимо и у сопственом окружењу.

Данашњи демографски развој Републике Србије има пуно аномалија, па питање смањења становништва и његовог интензивног старења прети да озбиљно угрози општи друштвени и економски развој садашњих и будућих генерација. Србија има негативни наталитет дуго година уназад. Према статистичким подацима у Србији је од 2007. до 2017. просечно рођено 66.900 беба, а умрло 102.500 људи. Разлози депопулизације државе су многобројни, почев од минулих ратова који су однели огроман број нашег становништва, у старосној доби када су могли да буду родитељи. Ових дана, на свим манифестацијама где се обележава сто година од завршетка Првог светског рата, истиче се поражавајући податак да је држава Србија тада изгубила 28% целе популације (1,2 милиона становника). Онда је уследио Други светски рат, па грађански рат и бомбардовање Србије деведесетих година прошлог века, што се завршило катастрофалним економским, социјалним и друштвеним стањем. Све то, уз стопу смртности од тридесет хиљада становника годишње, као и одсељених у „најбољим“ годинама – довело је до фрапантног смањења становништва државе Србије. И данас смо сведоци нових „ратова“ који се воде у главама потенцијалних родитеља, да ли засновати породицу или не и да ли у њој изродити децу. А разлози премишљања су материјалне невоље скопчане са „индивидуализмом“, незапосленошћу, незадовољавајућим економским стандардом, стамбеним проблемом, еманципацијом, неналажењем адекватног партнера итд.

У држави Србији су породица и односи у њој, доживели огромну трансформацију. Заосталу аграрну државу, каква је била пре Другог светског рата, сменила је индустријализована и урбанизована држава у којој је заживео нов, модеран начин живота, а тиме и нови погледи на свет. Урбанизација и индустријализација на овим просторима одиграла се у веома кратком року (за свега неколико деценија), за разлику од других европских држава где је тај процес трајао вековима. Последице свих тих дешавања трпи данас читаво друштво. Супротно устаљеним патријархалним обичајима – усталили су се туђи културно-уметнички садржаји, који имају и те како утицаја на формирање свести о значају породице и деце која треба да се роде у њој. Сведоци смо прихватања навика које све више воде у разврат и неморал. Грамзивост и богаћење преко ноћи је уништило поверење, поштење и остале врлине нашег патријархалног народа.

Демографски стручњаци свакодневно опомињу да је популациона политика државе Србије испод „црвене црте“, што значи, да нема ни просте репродукције становништва. Поређења ради, свакодневно се истиче алармантан податак да је стопа прираштаја била преко 20%, (педесетих година XX века), а данас је свега 2,2%. Већ је одавно констатовано да смо у самом врху држава које су сврстане у старачка друштва. Ситуација је толико алармантна да је питање није ли већ касно за било какав бољитак у погледу популационе политике државе Србије. О деци која би била круна једног успешног брака различито се размишља из више разлога: због различитих интелектуалних и образовних нивоа супружника који у брак ступају са различитим васпитањем и гледиштима; због незрелости једног или оба супружника за улогу родитеља; због стамбених и материјално-економских тешкоћа; због презапослености или незапослености родитеља...

Наше друштво се није најбоље снашло у овом времену транзиције и неолибералне идеологије која је, као савремени економско-политички правац, између осталог, против централистичког усмеравања државних органа. Држава, односно државни органи не могу да задиру у интимну сферу појединаца. Заснивање породице и рађање деце у њој зависи искључиво од воље појединаца. Општи интерес се негде загубио па сваки појединац ради оно што само њему одговара. Модеран начин живота је унео корените промене у доживљавању породице; млади људи одустају од заснивања породице јер у њој не виде „оазу мира, већ терет, а у деци виде окове“.

Кривити жене зато што не желе да буду мајке и да рађају потомство и тиме допринесу спасавању овог друштва од изумирања, је крајње некоректно. Жена на овим просторима је одавно еманципована и *Породични закон*⁴⁶ јој даје могућност да слободно одлучује о рађању (чл. 5), а ако већ одлучи да постане мајка, онда мајка и дете уживају посебну законску заштиту (чл. 5 ст.2). Тако пише у закону, али је чињеница да жене све касније постају мајке из више разлога: због стицања финансијске сигурности, каријере, недостатка одговарајућег партнера с којим ће поделити улогу родитеља. Управо због тога, не треба се чудити тзв. „уговорима о партнерству“, којима у последње време прибегавају егзистенцијално обезбеђене жене које, свесне да им откуцава биолошки сат, не могавши да нађу погодног партнера који би био родитељ њиховом детету, скалапају са дугогодишним пријатељем поменути уговор. У том, за наше прилике, несвакидашњем уговору, који је уредно оверен у суду, донатор (који је у већ у законитом браку) признаје да је биолошки отац детета, али да биолошкој мајци препушта старање о детету. „Донатор“ се одриче сваког родитељског права према том детету, јер иста права већ има у постојећем легитимном браку са другом женом.

⁴⁶ Службени гласник РС, бр. 18/2005, бр. 72/2011, бр. 6/2015.

Држава неспорно, треба да има флексибилнији став и према тзв. „сурогат мајци“ односно жени која је пристала да роди дете брачном пару с којима је закључила уговор; пар добија дете свог генетског порекла, што природним путем није било могуће остварити.⁴⁷ Сурогат-мајка је по дефиницији пунолетна женска особа која без накнаде или стицања било какве имовинске или новчане или неке друге користи носи ембрион који је зачет биомедицински потпомогнутом оплодњом, а после девет месеци предаје дете биолошким родитељима.⁴⁸ Међутим, та почетна дефиниција сурогат-мајке се у последње време у свету претворила у своју супротност и полако налази плодно тле и на овим нашим просторима. Ради се о томе да имућни мушкарци, окупирани каријером и материјалним благостањем, у неким зрелим годинама пожелеле да као самохрани родитељи, или у договору са својим партнером, имају децу. Траже сурогат мајке, које би им омогућиле да се остваре као родитељи, а они према њима не би имали никаквих обавеза, осим новчане накнаде за коју се договоре. Слично раде и имућни брачни парови који плаћају сурогат мајке да носе и рађају њихову децу и на тај начин поштеде себе свега онога што трудноћа и стварање породице и брак са другом особом носи.

Држава треба да помогне разним мерама социјалне заштите оним родитељима који из разлога беде, сиромаштва и болести не могу да се старају о својој деци. Да њихов положај побољшају и тако их ослободе егзистенцијалних проблема како би своју пажњу усмерили на рађање и подизање деце. Посебно, треба стати на пут пракси центара за социјални рад, који из горе наведених разлога, олако узимају децу од биолошких родитеља и дају их у хранитељске породице, које потом остварују много веће накнаде него што је социјална помоћ и дечји додатак. Центри за социјални рад требају да се потруде да нађу начин да угроженим породицама са више деце побољшају услове живота и тако децу оставе да расту уз биолошке родитеље.

Влада Републике Србије, односно њена надлежна министарства, суочени са тренутном алармантном ситуацијом по питању natalитета, одлучили су се на политику мера за подстицај natalитета. Једна од тих мера су најновије измене *Закона о финансијској подршци породице са децом* који важи од 1. јула 2018. године.⁴⁹ У овим мерама се може наћи линија повезивања са римским *ius liberoꝝum* јер је крајњи циљ и кадукарних закона био демографски. Све остало је другачије, јер ове мере немају плутократски карактер као што

⁴⁷ „Вид.“ Гордана Ковачек-Станић, *Породично љавни аспекти сурогат-мајке*, Правни живот, 9/2001, 91.

⁴⁸ Широм света све сурогат-мајке морају да испуњавају исте услове: треба да буду старе између 18 и 35 година, да имају једно или више своје деце, ако је удата – њен супруг мора да да писано одобрење за овакав поступак, не сме да има криминогену прошлост, мора да докаже моралну и психолошку зрелост, као и добро физичко здравље.

⁴⁹ *Службени гласник РС*, бр. 11/2017, бр. 50/2018.

су имали кадукарни закони из времена императора Августа, који је хтео да имућне људе натера на закључење брака у којима би се рађало потомство. Тадашње имућне људи, уколико би се оглушили о своју обавезу зарад вишег циља (очување државе), сустизале су санкције личне и имовинске природе.

Поменуте измене *Закона о финансијској подршци породице са децом* су донете с надом да се унесе више промена у популационој политици државе али и да би се унапредио систем социјалних давања за породице са децом. Закон је међутим наишао на лавину коментара и негодовања са више страна. Негодовале су мајке са троје и више деце која су рођена пре 2018. године, јер оне не добијају никакву надокнаду по основу родитељства.⁵⁰ Посебно је тежак положај мајки које имају болесно дете рођено пре јануара 2018.; оне нису овим законом обухваћене иако се годинама безуспешно боре да добију статус „родитељ – неговатељ“ и да се изједначе у правима која има хранитељ.⁵¹

Новина овог Закона је што је проширен круг жена које имају право на накнаду за време породилског одсуства. Поред жена које су у радном односу, сада право на накнаду имају и жене које самостално обављају делатност, жене које су власнице пољопривредног газдинства; жене које су радно ангажоване по основу привремених и повремених послова, уговора о делу и ауторског уговора; незапослене жене које су у периоду од 18 месеци, пре рођења детета, остваривале приходе; жена која је усвојитељ, хранитељ или старатељ детета; запослене жене које су у радни однос ступиле након рођења детета; мајка која је у периоду од 24 месеци пре рођења детета била пољопривредни осигураник.

Реаговала је и Повереница за заштиту равноправности која је поднела предлог за оцену уставности одредаба Закона којима су умањена права жена које се баве пољопривредом. Оне су стављене у неједнак положај у односу на остале запослене жене које примају накнаду за породилско одсуство. Њима се тражи дужи радни стаж (24 месеци) ради остваривања права на надокнаду, него другим категоријама (18 месеци). Врло брзо након тога, уследио је протест покрета „*Маме су закон*“, где је предложена измена закона, како би се решили проблеми са исплатом накнаде, која у неким случајевима иде од неколико стотина до пар хиљада динара.⁵² Посебно је питање колика

⁵⁰ Право на родитељски додатак по овом закону имају деца рођена 1.јула 2018. и касније, а за друго, треће или четврто дете рођено од 25. XII 2017.

⁵¹ То из разлога што болесно дете добија надокнаду од државе у висини од 27 000 динара на име туђе неге и помоћи, док хранитељи добијају плату од 40 000 динара, уплаћен стаж осигурања и пензију.

⁵² Многе мајке, већ првих дана примене новог закона, увиделе су да породилску накнаду неће добијати од послодавца, већ директно од државе и то скоро месец дана касније. То значи, да када добију решење о боловању, „породиле треба и да глудују са све децом пуна два месеца док им не стигне прва плата“, како је изјавила једна од мајки на протесту. Узалуд су мајке указивале на још једну аномалију овог закона. Уместо да им држава обезбеди бар минималну зараду (24.800 дин.) оне ће примати породилску накнаду у зависности од

је шанса да млада мајка у Србији има сталан посао, редовна примања читавих 18 месеци и да у том периоду није било прекида или умањења плата. С правом се негодује, јер су овом одредбом закона угрожене: све мајке које немају везаних 18 месеци радног стажа, мајке које студирају, мајке које су радиле неко време па добиле отказ у тих 18 месеци... Највише су угрожене оне мајке које су тек почеле да раде, које немају шест месеци радног стажа пре отварања боловања, затим мајке које су радиле мање од 18 месеци, али и све мајке које имају веће плате од три просечне плате у Србији; те жене са високим примањима остају ускраћене за велики износ новца током породилског одсуства, јер ће добијати мању накнаду од плате, током породилског одсуства. То из разлога што по новом Закону, без обзира на висину зараде, ниједна мајка не може да добије већи износ од збира три просечне плате.

Законодавац је одредио фиксне износе који би требало да се исплаћују по основу родитељства. Тако родитељи за прво дете добијају једнократну помоћ од 100,000 динара, за друго дете 10.000 динара месечно две године, а за треће дете по 12.000 динара месечно десет година, а за четврто дете 18.000 динара месечно, такође десет година. Пометњу је изазвала одредба којом је прописан услов који мора да се испуни да би родитељи добили новац који им по закону припада. Потребно је да им сва деца буду уредно вакцинисана, као и да редовно иду у предшколску установу или основну школу (ово важи за децу рођену пре 2012. године).⁵³ Ове новине су иницирале још једну иницијативу Уставном суду за покретање поступка оцене уставности чл. 25 ст. 1-6 Закона. Наведеним одредбама се укида право на родитељски додатак уколико макар једно од деце у породици није примило све обавезне вакцине или не похађа редовно школу или предшколски припремни програм. Овом одредбом су директно погођена деца из најугроженијих ромских породица. У вези са тиме у јавности има доста коментара у којима се та циљна група с правом осећа дискриминисаном.

тога колико су зарађивале у последњих 18 месеци пре одласка на породилско одсуство, а не 12 месеци, колико је било предвиђено старим законом.. О надокнади која ће гарантовати пристојан живот мајки са децом, нема ни говора, па не чуде коментари: „Држава „стимулише“ рађање – смањењем накнада породиљама“. То из разлога што по новом закону, жена која затрудни после шест месеци на радном месту, а примала је плату 25.000 динара, на породилском одсуству ће примати само 8000 динара месечно. То чак и није најгори пример јер су се огласиле породиље које ће примити само хиљаду динара породилске надокнаде па сматрају овакву бригу државе понижавајућом.

⁵³ Наведена мера се с једне стране, тиче све рођене деце, а с друге стране, тиче се школа и установа здравствене заштите. Сенку на наведену меру баца једна доста чудна пракса: тражене потврде о вакцинацији и редовном похађању предшколске установе и школе, не могу се електронским путем прослеђивати између надлежних служби, већ њих морају родитељи лично да достављају. Обећана електронска повезаност надлежних служби која је требало да, између осталог, олакша родитељима да остваре своје право на накнаду по основу родитељства, остаје мртво слово на папиру, бар за сада.

ЗАКЉУЧАК

Породица и брак се данас, у целом свету, па и код нас, налази у великој кризи и суочена је са многим проблемима. У данашњој свеопштој кризи (економској, моралној, политичкој...) не треба само родитељима препустити бригу о потомству. Држава треба из јавних средстава да издваја новчана средства за ту намену, јер је опште позната ствар да је будућност сваког друштва које тежи опстанку и напретку – незамислива без деце. Узалуд економски успеси државе, ако нема људи.

Надлежни органи државе Србије, одавно нису препознали значај потомства за опстанак саме државе. То непоказивање посебне бриге за сопствене грађане, које траје годинама уназад, имало је за последицу незаинтересованост младих људи да закључују бракове или да у браку имају једно или двоје деце, а веома ретко више од тог броја. Уз велики пад наталитета, присутан је пораст исељавања становништва. И премда смо ми земља којој исељавање није страно, оно је последњих година попримило драматичне размере. Све више појединаца али и читавих породица се одлучује да потражи срећу у неком другом делу света.⁵⁴

Имајући у виду данашње демографске (не)прилике у којима се нашла Република Србија, јасно је да се мере императора Августа не би „примиле“ на овим просторима. Народ је толико осиромашео и огроман број младих људи није финансијски обезбеђен, па држава и неби имала од кога да наплати казну за непоштовање законске одредбе о обавези закључења брака; уколико би се такав закон и донео. Право по основу родитељства, односно родитељски додатак, треба да буде исплаћиван без условљавања. Не може се родитељски додатак убудуће условљавати вакцинацијом детета, јер је то већ регулисано другим законом (*Законом о заштити становништва од заразних болести*). Све је више стручних људи који инсистирају на чињеници да је то то казна на мера, а она се може донети само у казеном поступку. Овде не постоји судски поступак, па је сходно томе ова мера законски неутемељена. Уместо овакве репресивне мере, држава треба да учини све да родитеље мотивише најпре да се одлуче да рађају децу, а потом да им олакша „цену родитељства“ како би они савесно и одговорно бринули о њима. Треба безрезервно наградити оне који желе и могу да рађају децу и не кажњавати оне који не виде

⁵⁴ У вези са тим проблемом, Влада Републике Србије је формирала „државни тим за спречавање исељавања“ у оквиру Координационог тела за економске миграције. На првој седници тима за спречавање исељавања констатовано је „да ће држава пружити све услове који су неопходни да би млади остајали и стварали породице у својој земљи“. Констатовано је и да је Србију у 21. веку напустило 654.000 људи, а само прошле године 60. 000, највише младих између 15 и 24. године

себе у улози родитеља.⁵⁵ Имајући у виду „новине“ које је донео горе наведени закон о финансијској подршци родитеља са децом, човек не може а да се не запита, зашто је мењана пракса која је важила до пре 15 година када су жене примале пуну плату за време породилског одсуства.

Узалуд декларативно пропагирање политике рађања, ако се законима све више ограничавају права жена, и дозвољава се послодавцима да у интервјуима за посао поред интересовања за стручну спрему и радно искуство, жена буде обавезно питана „да ли планирате децу“, а да потом, ако жена прекрши дато обећање и роди дете, ти исти послодавци раскидају уговоре са породиљама. Држава мора да нађе начин да се престане са праксом где је запослена жена која хоће да рађа, само „трошак“. Нека држава тај „трошак“ послодавцу надомести на неки други начин (неком пореском олакшицом, на пример).

Држава се није озбиљно позабавила још једним проблемом. Сви знамо да нам села изумиру; да су опустела, да се гасе школе јер нема младог нараштаја. И уместо да се породице са села фаворизују, оне се још више деградирају. Да се којим случајем неки император Август појави у лику неког министра задуженог за питања популационе политике, он би нашао решење и за тај проблем. Он би наведене новчане износе које држава исплаћује по основу родитељства, удвостручио, ако су родитељи новорођенчета власници регистрованог пољопривредног газдинства на сеоском подручју. Не би им прописивао оштрије услове од осталих категорија које имају право на накнаду по основу родитељства.

Када већ говоримо о „бризи“ државе за децу која ће се родити, не можемо, а да се не осврнемо на изосталу бригу државе око деце разведених родитеља. Систем је затајио у потпуности, јер је оставио самохраном родитељу да натера свог дојучерашњег партнера да плати неки мизерни износ алиментације. Иако је неплаћање алиментације кривично дело, то није „уплашило“ несавесне родитеље, које суд, углавном само условно осуђује. Када би доиста неко од тих, назови родитеља, искусио казну затвора због тога, био би то наук осталима, да се мора поштовати оно што је закон прописао. И наша држава у овом случају треба да следи праксу већине европских земаља па да формира посебан алиментациони фонд, из кога се исплаћују износи за алиментацију, а потом надлежни државни органи наплаћују тај износ од несавесног родитеља.

⁵⁵ У налажењу решења проблема у вези са популационом политиком, треба се осврнути и на нека занимљива решења земаља у окружењу. Тако је премијер Мађарске изашао пред јавност са идејом како мисли да реши проблем недовољног броја рођене деце у својој држави. Он је најавио следећу меру: свака жена млађа од 40 година која се уда по први пут добиће кредит у висини од 31.417. евра који ће морати да отплати за три године. Ако роди још једно дете, мораће да отплати само трећину, а после трећег детета неће морати ништа да враћа држави.

Држава мора коначно да стави национални или општи интерес испред партикуларних интереса. Да створи услове да се у земљи Србији лепо и радо живи – тада ће се и рађати више деце. Ако се то не уради и ако се демографски не опорави нација и не зауставе негативни демографски трендови, процене су да ће за 50 година Срби нестати као народ са светске позорнице (као што су нестали до сада многи стари народи: Феничани, Стари Римљани, Хетити, Стари Грци, староперсијски народи...). С обзиром на то којом брзином се осипа становништво Србије, „неће бити још пуно простора за нове покушаје и промашаје“, упозоравају демографи.

Nataša Lj. Deretić, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
N.Deretic@pf.uns.ac.rs

Roman *Ius Liberorum* in the Context of current Population Policy of the Republic of Serbia⁵⁶

Abstract: *The right based on childbirth (ius liberorum) which involves the obligation to bear children in marriages regulated by legal norms was first defined during the reign of Emperor Augustus. He passed a set of laws on marriage as a specific response of the Roman state to the general decline of morals and family values in Rome. The ultimate objective of the marriage laws introduced by Emperor Augustus was a demographic one and it could not be achieved without adopting a set of norms, which influenced numerous domains of law and life, restricting personal freedoms of individuals in the interest of higher goals.*

“The right based on childbirth” – at least as an idea – outlived the Roman Empire, experiencing various transformations. Although this right was formally abolished during the reign of Constantine, it exerted influence on the legal and social life of subsequent European states. The Government of the Republic of Serbia and its relevant ministry also opted for the measure of encouraging childbirth and granting privileges to mothers and families with several children. This has been meant to alleviate the demographic problem that Serbia is faced with. These measures can be seen as related to the Roman ius liberorum because the ultimate goal of the family laws was a demographic one. Nowadays, a very flexible view is taken regarding the regulations which restrict personal freedoms of the individual on account of higher interests (survival of the state). This should not come as a surprise when we know that today the parents’ right based on childbirth has a different connotation. Instead of the phrasing ‘the right based on childbirth’ it is nowadays referred to as an ‘allowance’ granted to the parents who decide to have offspring. The allowance is granted by the state, whose goal is to stop negative demographic trends in the state of Serbia by encouraging childbirth. It is not just the term ius liberorum that now has a different connotation, but the very notion of a parent appears to be different as well. In the Roman society, only a father could be a parent, whereas today this concept encompasses both parents, the mother just as the father. A step further has even been taken, so that today the term ‘parents’ can also imply two men (to whom a child is born by a surrogate mother)

⁵⁶ The paper is dedicated to the project entitled *Biomedicine and Environmental Protection* financed by the Ministry of the Republic of Serbia

or two women (one of whom will undergo in vitro fertilisation in order to have a child).

Keywords: *survival of the state, a higher cause, privilege, personal freedom, children, birth rate.*

Датум пријема рада: 20.11.2018.